

Orígens humans

Els primers humans, els de l'era paleolítica, es desplaçaven durant incomptables mil·lennis en petits clans nòmades. Els homes caçaven i les dones recol·lectaven grans, fruites, tubercles i fruits secs. Les seves possessions eren gairebé nul·les, la distribució d'aliments era estrictament igualitària, i les persones que exercien el lideratge influïen no pas per imposició sinó mitjançant la persuasió i l'eloqüència.

Fa uns 12.000 anys, al final de l'edat de gel més recent, va començar un canvi fonamental: van aparèixer els primers assentaments neolítics. A Euràsia, alguns grups van començar a establir-se en poblats. Practicaven l'horticultura a petita escala, sembrant grans i llegums, i van domesticar alguns animals. L'acumulació de possessions era modesta: un petit ramat, eines rudimentàries, una vivenda senzilla...

L'estudi d'indrets arqueològics neolítics, i sobretot la gran quantitat de figuretes femenines trobades, suggereix que en extenses regions es practicaven cultes a la fertilitat i a deïtats femenines.

Tant en el Paleolític com en el Neolític, l'aportació econòmica de les dones solia ser igual o més important que la dels homes. El seu estatus social era alt, més que el de les dones de moltes societats actuals. Les diferències econòmiques i socials eren mínimes, i els conflictes armats eren escassos.

Societats patriarcals: apropiació i control

Cap al final de l'era neolítica van anar sorgint noves tecnologies, com el reg massiu i arades tirades per animals, les quals van originar l'acumulació d'importants excedents de gra. La privatització de grans extensions de terreny va permetre a grups minoritaris, típicament entre l'ú i el dos per cent de la població, apropiar-se de fins al 70% de les terres productives. La gran majoria dels exclosos van veure's obligats a acceptar una forma o altra de servitud; va

aparèixer l'esclavitud com a institució formal.

A partir del quart mil·lenni aC, van anar apareixent centres urbans amb milers i fins i tot desenes de milers d'habitants. Per reglamentar-los va sorgir una institució nova: l'estat, amb el rei al capdavant. Van inventar-se els primers sistemes d'escriptura; van aparèixer codis legals escrits i els primers textos d'història.

Va emergir una nova casta social, la dels militars, encarregada de protegir els interessos de les elits políticoeconòmiques i d'augmentar les seves fortunes mitjançant guerres de conquesta. La seva tasca va estar facilitada per noves tecnologies de metalls, que produïen no només millors eines sinó també espases i carros de guerra. Els registres històrics de l'antiga Mesopotàmia –bressol de les primeres civilitzacions urbanes– relaten que tot just van aparèixer els primers reis, aquests van iniciar campanyes de conquesta a territoris propers i van començar a construir imperis. La guerra no tan sols va sovintejar sinó que va esdevenir crònica.

Aquests règims, ja directament patriarcals, se centraven en l'apropriació i el control. Van instal·lar rígids sistemes jeràrquics: al capdamunt de la piràmide hi havia una petita elit d'homes que monopolitzaven els recursos i el poder. Després venien els comandaments intermedis: militars, sacerdots, administradors, i alguns artesans urbans. A la base hi havia la gran massa de la població, proveïdora d'aliments bàsics i mà d'obra.

El control jeràrquic va ser, en primer lloc, econòmic. En segon lloc la dominació política i militar. Les dones, privades del destacat paper econòmic i social que havien jugat a les societats humanes anteriors, varen ser assignades a rols domèstics, subordinades en tot als homes i sovint considerades com a possessions. El seu comportament sexual estava sota el més estricte control: per a l'herència patrilínea de béns, era essencial que l'home pogués

identificar els seus fills “legítims”.

Judicis de superioritat i inferioritat

Les societats patriarcales funcionen jeràrquicament en múltiples aspectes. Tot es compara, tot es qualifica en base a criteris de superioritat i inferioritat. S'estableixen rangs socials, “nivells culturals”, i categories racials. Hi ha jerarquies de l'èxit, de força i capacitat, d'intel·ligència i mèrit, i de bellesa femenina.

L'obsessió patriarcal amb el control atorga un lloc central a l'autoritat i l'obediència, imposades a través del dolor i el temor al càstig. Alguns comentaristes parlen d'un “complex d'autoritat sagrada”: el control vertical es justifica en nom de conceptes religiosos.

Sota el patriarcat, les múltiples deesses del període neolític, associades amb fertilitat i terra, es van anar substituint per figures masculines amb trets guerrers, residents al cel. A la literatura, i també a l'escultura i altres experiències artístiques públiques, es glorificava la guerra i les armes: l'espasa sovint va esdevenir símbol sagrat, i les guerres de conquesta obeïen a mandats divins.

A les societats patriarcales és habitual valorar les emocions “dures” com l'ira i el menyspreu per damunt de sentiments considerats “tous”, com l'empatia i la compassió. Es fomenten actituds de competitivitat agressiva: s'acostuma a criar els homes en la lògica de la guerra.

En molts casos es justifica el control i la dominació en nom de l'apropiació de la veritat. S'ensenya que només hi ha un camí “correcte” en política, en economia, i en religió: “l'error no té drets”. Històricament, això ha dut a croades, inquisicions, i fins i tot genocidis.

Les religions patriarcales tendeixen a sacralitzar el dolor. Es desconfia del plaer, i en general de les espontaneïtats instintives, tan poc controlables. La sexualitat se sol associar amb la transgressió: sovint es reprimeix l'expressió de la sensualitat i la tendresa.

Alguns investigadors han fet notar, sobretot en els homes d'aquestes societats, una mena d’“armadura psicològica”: patrons de rigidesa muscular i neuronal que obstaculitzen el moviment corporal fluït i que s'associen sovint a patologies físiques i psicològiques.

La modernitat: reptes al patriarcat

Els imperis de l'antiguitat, i també les civilitzacions del món clàssic, van ser estrictament patriarcal. L'Europa medieval va heretar el mateix sistema, així com l'època moderna que va sorgir a partir del segle XV.

En la modernitat més recent, sobretot a partir de la Il·lustració del segle XVIII, ha crescut una forta resistència a diversos aspectes del patriarcat: les monarquies han anat cedint a sistemes polítics més democràtics, i en els segles XIX i XX el marxisme i la socialdemocràcia van qüestionar l'explotació econòmica de sectors majoritaris de la població. S'han format moviments pels drets humans; pel respecte a les minories racials, nacionals i sexuals; i per l'abolició de l'esclavitud. I com tots sabem, en molts països han sorgit lluites per la igualtat política, econòmica i social de les dones.

Patriarcat i masclisme

Això no obstant, les estructures patriarcal persisteixen. I sota aquesta teulada, amb diversos matisos, hi ha el masclisme. Però patriarcat i masclisme són dues realitats molt diferents: el patriarcat és tot un sistema social, polític i econòmic, mentre que el masclisme és una subcultura (o una de les seves varietats) que estimula els homes a exhibir comportaments considerats hipermasculins. Han de mantenir el control rigorós sobre el comportament de la dona i els fills i exagerar trets personals com l'agressivitat, la impassibilitat i la violència sota qualsevol pretext, sobretot en contra de la dona. El masclisme s'associa sovint amb el comportament masculí irresponsable: la promiscuïtat desenfrenada i l'abandonament de la prole.

El masclisme continua causant incalculable patiment i tragèdia: n'hi ha prou amb prendre consciència, per exemple, del drama del feminicidi en els diferents països de la nostra regió. Però el masclisme no és patriarcat: és el seu patètic fill bord.

En resum, el patriarcat continua essent la patologia central de la civilització occidental. Les lluites en contra de les seves múltiples expressions aborden, necessàriament, temes econòmics, polítics, socials i ecològics. Entre elles, no pot mancar-hi l'exigència de posar fi al masclisme. □